

Mens en Wereld

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND 9e Jaargang no. 11 — 29 Mei 1954

EN DAT JUIST OP 5 MEI!

NA de ontroerende dodenherdenking, gehouden op de avond van de 4e Mei, vond in de Grote Kerk in Alkmaar op de 5e Mei een bijeenkomst plaats waar de bevrijding van ons land werd herdacht. Als een onderdeel van het Nationale Programma werd deze plechtigheid uitgezonden door de Nederlandse Radio Unie en drie sprekers, als vertegenwoordigers van de drie geestelijke stromingen in ons volk, voerden het woord. Pater Gilbertus Lohuis sprak over het thema „Vernedering”, dominee J. C. Koningsberger over „Volharding” en prof. dr G. Stuiveling over „Victorie” *)

Het was een stijlvolle en in zekere zin zelfs grootse plechtigheid, niet in het minst door de muzikale medewerking van het Groot Omroepkoor en van de Kon. Militaire Kapel. Ik zou niet durven schatten hoevele geluisterd hebben in de kerk te Alkmaar en hoevele in de huiskamer aan het radiotoestel; het zullen miljoenen zijn geweest. Heel Nederland was vrij op de 5e Mei, nu negen jaar geleden; Rooms-Katholieken, Protestanten van alle schakeringen, Joden, buitenkerkelijken, rijk en arm, lafhartigen en helden, ouden en jongen.

Woord van protest

HET zou niet mogen voorkomen dat er één bevolkingsgroep, welke ook, gegriefd kan worden bij deze plechtigheid op deze dag. Dit is echter toch gebeurd en daarom moet er, helaas, een woord van protest geuit worden.

Als pater Lohuis zegt: „In de vernedering ligt de zekerheid van het herstel. Voor heidenen en mensen, voor wie God geen realiteit is, is dat onverstaanbaar. Voor hen bestaan na de vernedering alleen de mogelijkheid van wraak”, dan is dit rondweg beledigende taal voor een groep mensen, zeventien procent van het Nederlandse volk, die ook

gezucht hebben onder het juk van de tiran, die ook geleden hebben en die ook hebben uitgezien naar de bevrijding voorzover ze voordien niet gedood waren. Pater Lohuis mag dit menen, mag dit ook uitspreken, maar had dit niet mogen zeggen tijdens een nationale herdenking voor allen.

Beledigend

ALS dominee Koningsberger, in zijn rede zegt: „Alleen wanneer er het besef is van een goddelijke roeping tot volhouden en het vertrouwen, dat een goddelijk dragende kracht ons van dag tot dag beschermt en leidt, dan zal er van de goede volharding sprake zijn. Zeker, ik weet dat de trek van volharding ongetwijfeld gevonden wordt in het karakter van een bepaald volk — ook van het Nederlandse volk — en eveneens in het karakter van een bepaald persoon, maar volharding kan zo spoedig verworden tot koppigheid of verbetenheid, wanneer de mens geheel uit eigen krachten meent te moeten leven. Men komt op een zijweg dan”, dan spreekt hij beledigend voor deze zelfde groep, omdat hij suggereert dat allen die het christelijk geloof verlaten tot de nationaal-socialistische strijdwijzen en methoden moeten komen.

Dat mag dominee Koningsberger menen en hij mag het zeggen ook, maar het is onfijn, ontactisch en buiten zijn opdracht vallend om dat nu juist te zeggen op de avond van de 5e Mei als vlak na hem iemand het woord zal voeren, als vertegenwoordiger van het gedeelte van het Nederlandse volk dat niet meent een zijweg te zijn ingeslagen en inderdaad meent uit eigen krachten te moeten leven.

Eenheid verlaten

DEZE woorden van pater Lohuis en dominee Koningsberger hebben voor tallozen een smet ge-

worpen op deze overigens zo indrukwekkende herdenkingsplechtigheid, omdat deze sprekers de eenheid verlaten hebben en zich niet hebben kunnen be dwingen om mede-landgenoten, medelijders en mede-strijders voor hetzelfde doel een etiket te geven van zedelijke minderwaardigheid. Zij hebben niet gezocht naar wat ons allen bindt, maar zij hebben gezocht naar wat ons scheidt en door dat te doen hebben zij het karakter van deze plechtigheid miskend.

Bittere smaak

MET een bittere smaak hebben tallozen, na de herdenking, het radiotoestel afgezet met de gedachte: „Waarom dat nu, juist op de 5e Mei?” Het is vreemd. Indien iemand spreekt voor de Nederlandse Radio Unie, dan dient hij zich te onthouden van uitlatingen die beledigend kunnen zijn voor welke groep van luisteraars ook, en niemand van de beoordelaars heeft blijkbaar gevoeld dat deze woorden...

En wat zou er gebeurd zijn als de humanistische spreker ook maar iets zou gezegd hebben waaruit zijn overtuiging had geklonken over de opvattingen der anderen?

*) De rede van prof. Stuiveling werd opgenomen in M. en W. van 15 Mei j.l., pag. 1.

Op volgende pagina's:

2. Over „Muziek waarden”; „Polderland”;
3. „Pot en ketel”;
4. De geestkracht van ons volk;
5. „Carillon der tijden”;
6. De humanist in deze tijd (4);
7. Over geestelijke verzorging in de arbeiderskampen (4).

OVER „MUZIEK WAARDEREN”

DE belangstelling, ieder jaar wéér voor Bach's „Matthaeuspassion”, staat in geen verhouding tot de aandacht, die van dezelfde groep luisteraars uitgaat naar het overgrote deel van Bach's andere werken. Natuurlijk spreekt de met gemoedsaandoeningen geladen en daardoor schier romantische partituur van de Passie-muziek gemakkelijker aan dan de abstracte intellectuelismen van een „Kunst der Fuge”. Maar zelfs, als men dit feit in zijn beschouwing verrekent, blijft er een zo groot onderscheid in de waardering over, dat de enige gevolgtrekking moet luiden: een groot aantal der Matthaeuspassionliefhebbers bemint het werk niet zozeer om de muziek zelve, maar om daarmee verbonden, maar, los van het w.e.z.e.n. der toonkunst staande redenen. Die redenen kunnen ontelbaar zijn en voor vele trouwe bezoekers soms ongeweten. Zij kunnen het gehele gamma bestrijken, van de „stichting, welke van het woord Gods uitgaat” tot „de in het koor meezingende nicht” toe. Het gaat er in dit artikel niet om te veroordelen of te ontkennen dat de ontroering, die uitgaat van Bach's Passie, wordt opgewekt door een complex van factoren, waarvan de muziek slechts een onderdeel is. Maar wel moge het probleem „muziek waarderen” eens worden beschouwd met bovenstaande overwegingen als uitgangspunten.

STRAWINSKY, een der vooraanstaande componisten van onze tijd, merkt in zijn „Chroniques de ma vie” op, dat muziek niets vermogt uit te drukken en zo het er toch de schijn van heeft, er sprake is van een illusie”. Velen zal dit als heiligschennis voorkomen, anderen — haters der moderne kunst — zullen de schouders ophalen en mompelen dat Strawinsky zich zelf zoekt te verdedigen met dit intrappen van heilige huisjes. Maar daarmee is niet weggevaagd, dat het door Strawinsky zo kras geformuleerde sinds jaar en dag de gemoederen beroert en een onderwerp van wetenschappelijk onderzoek vormt.

Alvorens hierop nader in te gaan willen wij vaststellen, wat de door Strawinsky voorgestane opvatting betekent voor de om de Matthaeuspassion gerezen kwestie. Het gevoelsmoment in dit opno hebben wij immers geplaatst tegenover het louter verstandelijke in ander werk van de Meester.

Welnu, wanneer muziek zelfs geen ge-

voelens vermogt te vertolken, dan moeten wij die aantrekkelijke affecten in de Passiemuziek niet als een bestanddeel dezer muziek beschouwen, maar ze plaatsen te midden van en waarden als de bewuste wijding van Gods woord en die „zingende nicht”. Van de Passiemuziek blijft zo niets méér over dan een klinkende vorm. De volmaakte verhoudingen daarvan zouden de muzikale ontroering veroorzaken.

VERONDERSTEL, dat het mogelijk ware de „Matthaeuspassion” te ontdoen van alle niet-muzikale machten — de uitdrukingskracht van de tekst, de zangstem van de familierelatie en dat moeilijk omschrijfbare, wat Strawinsky als een illusie(dis) kwalificeert — en men zou onderzoeken in hoeverre de mensen

door

HENK STAM

dan nóg de betovering van Bach's genie konden ondergaan, dan kwam aan het daglicht dat het aantal dergenen, die de muziek (in het totaal dat „Matthaeuspassion” heet) waarden, niet zoveel groter is dan van hen die de hoogste bevrediging des geestes smaken bij de bestudering van 't luisteren naar de „Kunst der Fuge”.

De muzikale vormleer is er om aan te tonen dat de „Kunst der Fuge” een product van hoger muzikaal denken of muzikale bouwkunst is dan de Passiemuziek en dus méér nog dan deze het domein der intelligente en muzikale ingewijden..... Muziek zou dus, wat men noemt een totaal onafhankelijk verschijnsel zijn, in haar werkingssfeer volledig anders dan het woord in een gedicht, kleur in de beeldende kunst of tranen in mensenogen. De voorstelling van die muziek, geregistreerd door het menselijke „ontvangtoestel”, zou dus voortdurend worden bedreigd met vertekening door bijkomstige omstandigheden.

DE psychologie zoekt de grens vast te stellen tussen directe gewaarwording en associatie, tussen wat van de muziek zelve in de toehoorder weerklank vindt en datgene wat hij aan die muziek verbindt, al naar gelang zijn stemming: de in het programmaboekje omtrent de „inhoud” der muziek gedane suggesties, de beelden die de eventuele tekst bij muziek in hem wakker roept of zijn fantasie, welke in werking treedt als hij in een muzikaal motief een geheel buiten de muziek om bestaand geluid herkent, dan wel zijn gemoedsbeweging, als hij zich een melodie als het lievelingswijze van zijn eerste geliefde herinnert..... Met als ongekende maar ingrijpende medespeler op de achter-

grond zijn vermogen de werkelijk muzikale facetten van het geheel der belevenissen te signaleren.....

De maatstaf ter beoordeling van de juistheid van dit alles is het antwoord op de vraag: „Heeft muziek een eigen werkingssfeer?” Dit wil zeggen: „Schenkt muziek de mensen een ervaring, die zij aan geen enkele andere bron kunnen opdoen?” En daartegenover: „Is een tonenspel, dat bij de mensen gewaarwordingsinhouden oproept, die ook met andere dan muzikale middelen zijn op te roepen, geen volmaakte muziek?” Kortom: „Wat is muziek?” En juist zij, die muziek scheppen — de componisten dus — verschillen diepgaand van mening over een definitie. Zelfs kan een en dezelfde componist gedurende een bepaalde periode een stelling huldigen en deze daarna verwerpen. Nieuwe inzichten verdringen oude, die soms ook weer worden herboren. Alle vragen naar taak en middelen der kunst reiken naar het betrekkelijke der menselijke levensbeschouwingen, zij zijn gegrond in het Doel van het Zijn.

De waardering voor muziek wisselt met dat wat men voor muziek houdt en dat, waarvoor men muziek aanziet en zo zal het blijven.

SOMMIGEN veronderstellen dat de muziek wortelt in de kreet, in het elkander toeroepen met geen ander

POLDERLAND

*Ik loop door 't polderland
onder den hellen regen;
oneindig is het land,
oneindig zijn de wegen,*

*die naar de kimmen gaan;
in lage hemelstreken
heerscht tusschen zwarte krekens
het mistig licht der maan.*

*O, dertigstroomerland,
het volk dat u bewoont
versombert in krakeelen
die geld en God verdeelen,
purper en doornenkroon.*

*Oneindig is het land,
oneindig zijn de wegen
die naar de kimmen gaan;
ik loop den morgen tegen
in 't mistig licht der maan.*

H. MARSMAN
(1899—1940)

Uit: Verzamelde Gedichten
(Querido, Amsterdam)

doel dan het opwekken van een lichamelijk welvoelen, van activiteits- en lustgevoelens, zoals het jodelen in de bergen. Ná de taal, verbonden met die roep, draagt de menselijke intelligentie bij tot het uitbouwen der eerste, primitiefste muzische uitingen. Zij laat de muziek tot de hoogste hoogten stijgen, de weg van natuur naar cultuur begaan, de abstrahering zich voltrekken.

In eerste instantie behoort muziek — het vloeit er logisch uit voort — tot de vitaal-emotionele sfeer. De Griekse Hedonisten (vier eeuwen vóór Christus) zagen in de lust het doel des levens en kenden dienovereenkomstig aan de muziek een positieve waarde toe. Ook Kant beschouwt nog — in de tweede helft van de achttiende eeuw — lachen en muziek als één. De grote wijsgeer zag het rijk der schoonheid staan tegenover het rijk van het intellect. De muzikale schoonheid nog achtte hij belichaamd in de emoties, welke zij wakker riep en niet in de muzikale verhoudingen zonder meer. Hij puurde het muzikale wezen uit het affect — dat wij in het begin van dit artikel weerden — der in Kant's eeuw gecomponeerde „Matthaeuspasion“, teneinde naar de kern der muzikale waardering te kunnen speuren.....

In de vorige eeuw keerde de grote denker Schopenhauer zich tegen Kants indeling: de klinkende muzikale vorm en de sentimenten in het zelfde vak. Hij ontkende dat het schoonheidsbeleven der muziek een gevoelselement bezat. Hij verwees het sentiment naar het vak van de „zingende nicht“ en op hoger niveau, maar in dat zelfde vak: de aangrijpende passie-tekst.

ZOALS de verdeeldheid der filosofen was, zo was die der componisten met enige generaties verschil. In de dagen van Kant's gevoelsmoraal werd de schone, pure vorm, de volmaaktheid der uitdrukkingsmiddelen door de grote klassieken snel ten top gevoerd. In de negentiende eeuw droomden de grote romantici van een „Gesamtkunst“-ideaal, en was de autonomie muziek; het acoustisch verschijnsel muziek, niets dan een aroma in een gerecht dat alleen als totaliteit waarde zou bezitten en waarvan de samenstellende krachten slechts in die zin te waarden zouden zijn.

„Muziek“, door deze componisten geschreven, kan het begrip voor de rol der niet-muzikale facetten ervan niet ontberen. Zelfs onmuzikale mensen — zonder muzikaal ontvangapparaat, maar wel begiftigd met een orgaan dat de andere, niet muzikale elementen waarneemt — zullen hun muziek ten dele kunnen waarden.

Maar hun is niet beschoren de schoonheid der alleen-maar-muzikale afmetingen te onderkennen. Geconfronteerd met Bach's „Passie“ en „Kunst der Fuge“, zullen zij het eerste kiezen. Het tweede

— „POT EN KETEL“ —

GJ. DE NIE, „Losse notities“ schrijvend in „Nieuwe Stemmen“ (blad van de Vrije Gemeente) acht het zeer verwonderlijk prof. mr C. P. M. Romme — „deze paladijn van de Katholieke Volks-Partij“ — en prof. dr K. Dijk, gereformeerd hoogleraar in Kampen, naast elkaar aan te treffen. Hij ziet daarvoor toch een zeer geldige reden. Zijn „Losse noti-

tie“ (Maart-nummer) vervolgend schrijft hij o.m.:

„Als „Onze Gast van Vandaag“ (in „Het Parool“ van 18 Maart j.l.) schreef prof. Romme over het vraagstuk van Overheid en Humanisme. In dat gastartikel meende de hooggeleerde schrijver te mogen zeggen betreffende het Humanisme: „En dan is er het lichtpunt van elke dwaáller: zij is een prikkel, die wij helaas telkens weer nodig hebben, om met meer verantwoordelijkheidsbesef en met meer overgave datgene uit te dragen, wat wij erkennen en belijden als de waarheid, die de mens gelukkiger kan maken!“

„Daarnaast heb ik voor mij liggen de inhoudsopgave van het standaardwerk in drie delen, van prof. dr K. Dijk, „Over de Laatste Dingen“, waarvan het eerste deel „Tussen Sterven en Opstanding“ o.a. de volgende hoofdstukken telt: „De dwaling van de zielslaap“, „De dwaling der zielsverhuizing“, „De dwaling van het Spiritisme“ enzovoort! Terwijl dan na al deze hoofdstukken over verschillende „dwalingen“ natuurlijk een zeer eerbiedwaardig gedeelte komt over „Het Gereformeerde Belijden“.

„Tussen beide Hoogleraren zie ik een merkwaardig congeniaal verband. Ondanks het feit, dat de aanhangers van de reformatie en van het rooms-katholicisme gewoonlijk als felle tegenstanders tegenover elkaar staan, hebben zij toch dit gemeen: dat beiden wel heel precies overtuigd zijn van de onfeilbaarheid van hun opvattingen en de „dwaling“ van andersdenkenden! Het volkssprekwoord van de „pot en de ketel“, die toch beide zwart zijn, komt ons onwillekeurig in de gedachten.“

DDe schoonheidsleer der muziek kan steunen op het kunstwerk zelf, op de som der noten, (hun hoogte, duur en sterkte). Zij kan ook worden gebouwd op het beleven van het kunstwerk. In het eerste geval is zij phaenomenologisch en objectief, in het tweede psychologisch en subjectief.

Dezelfde aanschouwing vervult een functie bij het componeren. Het scheppen kan gericht zijn op de werkelijkheid, althans het acoustisch verschijnsel, dat door ieder muzikaal mens gelijkmatig wordt waargenomen. En het scheppen kan een illusie belichamen, waarbij de componist verwacht dat de luisteraar in de vorm de zelfde gevoelsinhoud zal vermoeden als hij eraan beoogde te geven. De ene componist componeert een doel, de ander een middel. Strawinsky verdedigde met zijn — door ons aangehaalde — opmerking het eerste; hij verwerpt de onloochenbare vrijheidsbepierking, welke het „middel zijn“ voor de ontplooiing der muzikale vorm betekent. Hij zou zijn goed recht kunnen bewijzen met de analyse van typische gevoelsmuziek of illustratieve muziek. Ja, met alle programmamuziek, waarvan de vorm wordt bepaald niet door zuiver muzikale argumenten, maar door een buiten de muziek om bestaand iets, dat niet noodzakelijk met klanken, maar ook — of zelfs duidelijker — met penseel of woord geuit had kunnen worden.

Tallos zijn de voorbeelden van compositie, waarvan de structuur eerst begrijpelijk wordt en ons verantwoord voorkomt, nadat wij gelezen hebben wat de componist er mee „bedoelt“. Is deze vraag — zo dikwijls gesteld bij het luisteren naar negentiende eeuwse muziek — echter ooit in U opgekomen, als Bach's „Kunst der Fuge“ klinkt of de Pragersymphonie van Mozart, ja zelfs..... „Manfred“ van Schumann?

tie“ (Maart-nummer) vervolgend schrijft hij o.m.:

„Als „Onze Gast van Vandaag“ (in „Het Parool“ van 18 Maart j.l.) schreef prof. Romme over het vraagstuk van Overheid en Humanisme. In dat gastartikel meende de hooggeleerde schrijver te mogen zeggen betreffende het Humanisme: „En dan is er het lichtpunt van elke dwaáller: zij is een prikkel, die wij helaas telkens weer nodig hebben, om met meer verantwoordelijkheidsbesef en met meer overgave datgene uit te dragen, wat wij erkennen en belijden als de waarheid, die de mens gelukkiger kan maken!“

„Daarnaast heb ik voor mij liggen de inhoudsopgave van het standaardwerk in drie delen, van prof. dr K. Dijk, „Over de Laatste Dingen“, waarvan het eerste deel „Tussen Sterven en Opstanding“ o.a. de volgende hoofdstukken telt: „De dwaling van de zielslaap“, „De dwaling der zielsverhuizing“, „De dwaling van het Spiritisme“ enzovoort! Terwijl dan na al deze hoofdstukken over verschillende „dwalingen“ natuurlijk een zeer eerbiedwaardig gedeelte komt over „Het Gereformeerde Belijden“.

„Tussen beide Hoogleraren zie ik een merkwaardig congeniaal verband. Ondanks het feit, dat de aanhangers van de reformatie en van het rooms-katholicisme gewoonlijk als felle tegenstanders tegenover elkaar staan, hebben zij toch dit gemeen: dat beiden wel heel precies overtuigd zijn van de onfeilbaarheid van hun opvattingen en de „dwaling“ van andersdenkenden! Het volkssprekwoord van de „pot en de ketel“, die toch beide zwart zijn, komt ons onwillekeurig in de gedachten.“

SCHOPENHAUER en Strawinsky hebben zeker geen ongelijk. Zij zijn het aantoonbare zeer na. De schoonheid der muziek waardeert men het zuiverst, als de stem van het gevoel zwijgt. Dus is die muzikale vorm het schoonst, bij welks conceptie de stem van het gevoel, inderdaad zweeg.

Maar is het niet om zelf zwijgzaam te worden, als men beseft dat de grootste vormzoekers doorgaans een muziek schreven, die aan vrijwel iedereen de illusie van de rijkste gevoelsschakering schenkt. En dat de grootste inhoudstrevers niet zelden een toonkunst schiepen, welke de aestheten de acoustische werkelijkheid van een goed geschapen vorm biedt. Dat ieders bemoeiingen anders zijn, maar het resultaat ervan gelijk

OK muziek is — op haar eigen wijze — de weerschijs van het leven. De kunstenaar slijpt de spiegel van het leven, waarin de illusie werkelijkheid kan zijn en de werkelijkheid illusie. En voor de levende telt niet hoe beide zijn, maar hoe zij zich aan hem voordoen. Met de waardering voor een muzikaal kunstwerk is het niet anders gesteld, ook al doet een onaantastbare schoonheidsleer de mens inzien dat zijn waardering in feite niet altijd de muziek geldt.

DE GEESTKRACHT VAN ONS VOLK

ONDER het opschrift „De geestkracht van ons volk” publiceert de arts J. J. C. M. in het katholieke weekblad „De Linie” van 12 December 1953 een artikel, waarin hij waarschuwt tegen de gevaren, die besloten liggen in de tegenwoordig gevolgde bevolkingspolitiek. Hij ziet er in hoofdzaak twee:

1 De kwaliteit van het volk gaat achteruit door emigratie die immers talrijke goede, geestelijk en lichamelijk volwaardige, energieke krachten met hun nageslacht voor het land verloren doet gaan. De emigratie betekent voor Nederland een negatieve selectie.

2 Een andere negatieve selectie heeft plaats, zij het op minder opvallende wijze, door steun aan kinderrijke gezinnen.

Voorop op dit tweede gevaar wordt de volle nadruk gelegd. Het eerste acht de schrijver waarschijnlijk duidelijk genoeg, hoewel de meningen hierover enigszins uiteenlopen. Prof. W. E. Hofstee meent te mogen constateren, dat directe metingen tot nu toe geen duidelijke aanwijzing geven voor selectie naar maatschappelijk wenselijke eigenschappen door emigratie¹). Sommige eigenschappen, bv. doorzettingsvermogen in moeilijke omstandigheden, zijn niet of moeilijk meetbaar. We weten dus niet, of deze eigenschappen een prikkel tot emigratie zijn.

Maar wel mag als tamelijk zeker worden aangenomen, dat de slapen, de geestelijk onvolwaardigen, heel weinig neiging tot vertrek naar een vreemd land zullen tonen, zelfs al zouden de emigratielanden hun geen enkele hindernis in de weg leggen. Deze landen weren echter ongewenste elementen en ze eisen bovendien, dat het gehele immigratiegezin volkomen gezond is.

DE Nederlandse instanties, die voor de selectie de verantwoordelijkheid dragen zijn uiteraard ervoor geporreed, dat de emigranten in het nieuwe land geen slecht figuur maken. De heer Leenheer van het bureau in Amsterdam deelde mij mede, dat het daarom nog niet uitgesloten is, dat een man met bv. een I.Q. (Intelligentie Quotient) van 90, maar een stoere werker, toegelaten wordt, omdat zijn kans van slagen niet zo gering is. Maar de geestelijk en lichamelijk onvolwaardigen komen niet in aanmerking, en het is dus een theoretische kwestie, of de zulken bij volkomen vrije emigratie eraan zouden deelnemen. De immigratie is niet vrij en de geestelijke en lichamelijke achterhoede van ons volk blijft hier. Dit mag de schrijver in „De Linie” gerust aan-

nemen. En hij meent, dat de geestelijk minderwaardigen zich sneller voortplanten dan de anderen. Op het feit, dat de maatschappelijk geslaagden, die wij bij gebrek aan een betere maatstaf maar zullen gelijkstellen met begaafden, zich minder voortplanten dan anderen, is reeds vele tientallen jaren geleden de aandacht gevestigd²).

DIT probleem krijgt echter een nieuw aspect door de sedert enige tijd in zwang gekomen kinderbijslagen. De katholieke schrijver zegt: „In de armere bevolkingslagen betekent de kinderbijslag een niet onbelangrijke bijdrage tot de huishoudpot, en mede omdat elk kind te zijner tijd de lasten van het geheel kan helpen verlichten, zijn er in deze klassen weinig doorslaggevend redenen om de gezinsuitbreiding te beperken. De intellectuele middenstand stelt hogere eisen aan de opvoeding van de kinderen. Bovendien is deze laag van de bevolking naar verhouding zwaarder belast. Er bestaat hier diensgevolge weinig aanmoediging om een groter gezin aan te durven. Hoe is het

door prof. dr.

J. J. Fahrenfort

gesteld met de begaafdheid van de kinderen in grotere en kleinere gezinnen? Een na-oorlogs onderzoek in de provincie Brabant leverde het hoogste intelligentiequotient op bij een gemiddelde van 4,57 kind per gezin, het laagste bij 6,75 per gezin.”

En verder: „De conclusie uit dit alles is wel, dat de critiekloze uitbreiding van de gezinnen in de lagere en laagste volksklassen een gevaar betekent voor de kwaliteit van de Nederlandse bevolking”. Hij geeft ook een voorbeeld (hij noemt dit één uit een willekeurig duizendtal!) van een echtpaar, waarvan de man iets minder zwakzinnig is dan de vrouw en dat negen zwakzinnige kinderen ter wereld bracht, zij het de laatste twee met welwillende medewerking van een andere dan haar eigen man.

NU staat geenszins vast, dat deze mensen de Nederlandse gemeenschap niet even goed met negen zwakzinnige kinderen verrijkt zouden hebben, indien er géén kinderbijslagen bestonden. De invloed van deze bijslagen wordt door de ene belangstellende in twijfel

fel getrokken, door de andere als tamelijk zeker beschouwd. Terecht zegt Knibbeler in zijn artikel „Heeft de kinderbijslag invloed op de gezinsgrootte?” (Mens en Maatschappij '53), dat het resultaat van een sociologisch onderzoek mede wordt bepaald door de geestelijke en sociale oriëntering van de auteur. Ook al wil een auteur nóg zo objectief zijn, (en daaraan valt bij de heer Knibbeler niet te twifelen) volledige objectiviteit is stellig onbereikbaar; als exacte gegevens ontbreken. En deze ontbreken niet alleen thans, ze zullen ook in de toekomst niet te produceren zijn.

Een enquête bij de betrokkenen heeft geen zin. Er zal nauwelijks een echtpaar gevonden worden bereid te verklaren, dat het een zesde kind heeft verwekt, omdat dit zo'n hoge kinderbijslag met zich meebrengt; zelfs al zou het op deze grond bewust tot die verwekking besloten hebben. En hoeveel mensen zouden in staat zijn, van zich zelf uit te maken in hoeverre de bijslagen de vorming van een groot gezin door hen beïnvloed hebben? In retrospectie zijn de meeste mensen niet sterk.

De heer Vermeulen (van het N.V.V.) kon dus gerust op een kadervergadering uitroepen: „Niemand kan bewijzen, dat de kinderbijslag de vorming van grote gezinnen bevordert!” Inderdaad kan niemand dit bewijzen, evenmin als het tegendeel. Of de heer Vermeulen met zijn uitroep eventuele bezwaarden tot zwijgen wilde brengen, is uit een dagbladverslag niet op te maken. Er zal hem uiteraard wel iets gelegen zijn aan de eensgezindheid van de moderne vakbeweging met de confessionele, welke laatste meer leden met grote gezinnen telt en dus allicht ook meer voorstanders van ruime kinderbijslagen.

EENSTEMMIGHEID was ook in het Kabinet bereikt nadat prof. Romme herhaaldelijk zijn ongeduld getoond had ten opzichte van de verbetering van wat hij „gezinspolitiek” meende te moeten noemen. De kinderbijslagen zijn progressiever geworden, zodat voor het zesde kind bijna f 1,— per dag ontvangen wordt. Nu kan het waar zijn, dat bij geen enkele strijder voor progressieve kinderbijslagen de wens voorgezeten heeft, de vorming van grote gezinnen te bevorderen, en dat de bedoeling zuiver een „herverdeling van inkomsten” is geweest, zoals Knibbeler uitdrukkelijk aanneemt. Het is nu eenmaal zo, dat met zulk een herverdeling van overheidswege voor het ene doel gemakkelijker wordt ingestemd dan voor een ander.

Maar wat geen bewijs behoeft, omdat het een te constateren feit betreft, is, dat er van de overheid geen enkel waarschuwend geluid gehoord is tegen de vorming van zeer grote gezinnen. En dat, terwijl ieder, die in staat is enigszins vooruit te zien, met angst en beven de bevolking van ons kleine land in snel tempo ziet groeien. Ze groeit onrustbarend ondanks emigratie

op een schaal, zoals Nederland nooit tevoren gekend heeft, terwijl die emigratie zeker geen factor is, die de kwaliteit van het Nederlandse volk verbetert.

Als het juist is, wat de Katholieke schrijver in „De Linie” suggereert, dat de grootste gezinnen gevormd worden in die kringen, waar men zich het minst van eigen verantwoordelijkheid aantrekt, dan is een ernstige waarschuwing van hogerhand (hierbij begrepen van alle leiders op politiek en geestelijk gebied) dringend geboden.

Maar de regering houdt zich volkomen afzijdig en katholieke bladen schijnen er zich op toe te leggen, hun lezers zorgvuldig te verbergen, dat verscheidene kerkelijke voorgangers gezinsbeperking (op bepaalde wijze) volkomen geoorloofd en in bepaalde omstandigheden noodzakelijk achten.

DE Linie” maakt hierop thans met het artikel van M. een gunstige uitzondering. Hij haalt met instemming prof. Oldendorff (ook katholiek) aan, die evenals prof. Hofstee aandringt op sociaal onderzoek van het gezin om te komen tot een goed georganiseerde volksvoorlichting. En M. vraagt met Oldendorff een diepgaand onderzoek van het katholieke volksdeel, „omdat de aangesipte wantoestanden niet het minst in de overwegend katholieke provincies een op de voorgrond dringend en urgent allure hebben.”

Indien het tot zulk een onderzoek komt, zal hierin ongetwijfeld de werking van de progressieve kinderbijslag betrokken worden. En ook die van de wijze, waarop die verstrekt wordt. De uitbetaling per kwartaal moet wel tengevolge hebben, dat de ouders voor de goede functionering van hun gezin zich minder zorgen behoeven te maken.

Nu wens ik ieder een bestaan met weinig zorgen toe, al ligt in de oplossing van moeilijkheden toch ook wel een grote voldoening, en al is de opvoedende werking van het moeten vooruitzien niet gering. Het komt mij voor, dat het beter voor een gezin is, als de ouders enige maanden moeten sparen voor een bedrag om kleding voor hun kinderen te kunnen aanschaffen, dan dat ze (hetzelfde) bedrag per kwartaal in ontvangst kunnen nemen, al heet de laatste methode dan ook „gezinspolitiek”.

Hoe minder een Nederlands burger geleerd heeft, zelf verantwoordelijkheid te dragen, des te spoediger zal hij bij een economische teruggang de schuld bij de overheid zoeken. De verantwoordelijkheid van die overheid is groot en er volgt uit, dat ze, verder ziende dan de meeste onderdanen, dezen van hun verantwoordelijkheid behoort te doordringen. Dit is een dure plicht, die echter ten enenmale door de overheid verzuimd wordt.

„Carillon der tijden”

Het mag een gelukkig verschijnsel worden genoemd, dat in ons land af en toe aan geleerde publicisten de gelegenheid wordt geboden, artikelen die verschenen zijn in vak-tijdschriften, maar die wegens hun vorm en inhoud recht hebben op de belangstelling van een grotere kring van lezers, te bundelen. Van prof. dr. Jan Romein verscheen nu weer „Carillon der tijden”, veertien essays handelende over zeer uiteenlopende onderwerpen. Tezamen geven zij een indrukwekkend beeld van 's schrijvers eruditie en van zijn gave, gedegen kennis in boeiend en welluidend proza vorm te geven.

Na een opstel over „de vooruitgang”, dat eindigt met een soort geloofsbelijdenis van de idealistische realist die Romein wil zijn, vinden we er studies over de oorlog, de geschiedenis en de geschiedschrijving, over Winwood Reade, Vossius, Bakhuizen van den Brink, Tenhaeff en Multatuli, een „In memoriam” gewijd aan zijn vriend H. A. Kramer, in leven hoogleraar in de natuurkunde te Leiden, de rede die hij uitsprak ter gelegenheid van de erepromotie van Henriëtte Roland Holst en Kamiel Huysmans, en tenslotte een geestige analyse der dagindeling van de wetenschappelijke werker die zich ook van zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid bewust is.

De leesbaarheid dezer essays is, beoordeeld van het standpunt der in de geschiedwetenschap ongeschoolden, niet overal gelijk. „Uit de voorhof der cultuurhistorie” is voor de gemiddelde lezer stellig te zwaar en had in dit verband wellicht beter kunnen vervallen, hoe belangrijk het ook is voor de terzake-kundigen. Het meest aan het gestelde doel beantwoorden m.i. de opstellen „In Vossius' voetspoor”, de „Portretstudie van Bakhuizen van den Brink”, „Het wonder Amsterdam” — een meesterlijk opgebouwde les over ontwikkeling, verval en hernieuwde bloei onzer hoofdstad — en „Wegens uitnemende verdiensten” — de toespraak die prof. Romein hield, toen hij twee grote tijdgenoten tot ere-doctor van de Amsterdamse Universiteit promoveerde. Op onnavolgbare wijze belicht hij in dit korte bestek niet alleen het wetenschappelijk werk van Henriëtte Roland Holst en Kamiel Huysmans, maar tevens plaatst hij hen tegen de achtergrond van de bewogen tijd aan welks vormgeving zij zulk een belangrijk aandeel hebben gehad. Alleen reeds om die bladzijden zullen velen deze bundel willen bezitten. „Carillon der tijden” is uitgegeven door Querido (Amsterdam) en kost f 8.90.

E. LOPES CARDOZO.

DE sociale wetgeving, welke de zekerheid van bestaan in zo hoge mate vergroot heeft, bezit bij alle zegen, die ze aan de arbeiders gebracht heeft, één groot nadeel. Dit is, dat zij zelf zo weinig aandeel hebben in de organisatie ervan. Dat de voordelen, eraan verbonden, van veraf schijnen te komen, van een instantie, die door de minst-ontwikkelden wel als „ze” wordt aangeduid. „Ze” willen nu dit, of „ze” doen nu dat. Zolang deze opvatting geen evidente nadelen heeft voor de volkhuishouding, kan men deze beschouwingswijze betreuren zonder ze een ramp te achten.

Ook stelt de overheid haar eisen bij het uitvoeren van de sociale wetten. De werkloze heeft recht op uitkering, hij mag niet door de gemeenschap in de steek worden gelaten, als hem toevallig het lot treft, uitgesloten te worden uit het arbeidsproces. Maar hij staat stevig onder controle en er rust op hem de verantwoordelijkheid naar arbeid om te zien.

Met de zgn. gezinspolitiek gaat het anders toe. Evenmin als de grote meerderheid van de Nederlanders zich bezig houdt met de economische oorzaken van werkloosheid, maakt ze zich druk om de verontrustende groei van de bevolking in het eigen land, om maar te zwijgen van die wereldbevolking. Wel bestaat er een natuurlijke rem op een sterke vergroting van het gezin: de vooral financiële zorg van de ouders voor hun kinderen, de verantwoordelijkheid voor hun toekomst. En juist deze verantwoordelijkheid wordt voor een groot deel van de ouders afge-

wenteld door de progressieve kinderbijslag.

HET verwekken van een kind brengt automatisch een vergroting van inkomsten met zich mee. Men kan dus wel met bravour uitroepen: „Niemand kan bewijzen, dat de kinderbijslag de vorming van grote gezinnen bevordert!”, maar dat deze bijslag een rem op die vorming losmaakt, is duidelijk. Welk een aantrekkelijkheid moet er liggen in de ontvangst per kwartaal van een in verhouding tot het weekinkomen aanzienlijke som ineens. In a-sociale gezinnen, die de schrijver in „De Linie” op het oog heeft, is de kans groot, dat de kinderen ondanks de bijslag verwaarloosd worden. De schade is dan dubbel groot.

We staan hier voor een uitermate moeilijk probleem, en er valt nog veel te onderzoeken, vóór er duidelijke richtlijnen kunnen worden getrokken, die naar een werkelijke gezinspolitiek zullen voeren, d.w.z. een politiek, die de ouders van hun verantwoordelijkheid voor het nageslacht doordringt inplaats van die verantwoordelijkheid van hun schouders af te wentelen. Moge het artikel van M. in „De Linie” ook doordringen tot de katholieke politici, die het meest verantwoordelijk zijn voor de kinderbijslag in zijn huidige vorm.

1) Sociologisch Jaarboek VI, 1952.
2) In Nederland o.a. door Steinmetz, Heymans en Wiersma (zie S. R. Steinmetz, *Gesamelte Kleinere Schriften* III).

De humanist in deze tijd (4)

IN het vorige artikel in deze serie werd o.m. gewezen op het gevaar van collectivistische bewegingen, die de waarde, de vrijheid en de verantwoordelijkheid van de individuele persoonlijkheid afwijzen. Toch blijken deze bewegingen, juist in tijden van crisis, op velen grote aantrekkingskracht uit te oefenen. Dit is verklaarbaar. De individu in zijn onmacht, zijn twijfel en onzekerheid, zoekt nieuwe zekerheden in de schijn-gemeenschap en pseudo-religie van collectivisme en nationalisme.

Ook beleeft men hierin een gevoel van macht, iets, dat men als alleenstaand individu mist. Zekerheid tegen de wisselvalligheden van het lot is, zo meent men, slechts te vinden in macht. Ieder der tot de collectiviteit behorende individuen voelt de eigen macht stijgen naarmate de macht van het geheel, d.w.z. de organisatie, toeneemt. Hierin beleeft men de illusie van geluk. De Amerikaanse psycholoog Alexander merkt over de massamensen in de moderne autoritaire staat op: „Zij gevoelen zich alleen veilig in een autoritaire staat met zijn gezinsdiscipline, afgedwongen met straffen door een strenge vader. De opofferingen en beperkingen, opgelegd door een georganiseerde staat, worden gewillig geduld voor het privilege de zorgenvrije, onverantwoordelijke veiligheid van de kindsheid te kunnen voortzetten.” *).

HET gevoel van geborgenheid, dat de mens in zijn jeugd heeft gekend, tracht hij te hervinden binnen een collectiviteit, die door een nieuwe vaderfiguur (gesymboliseerd door een leider of een partij) wordt beheerst. Persoonlijke verantwoordelijkheid is de massamensen vreemd. Geen enkele nationaal-socialist voelde zich verantwoordelijk voor zijn eigen daden („Befehl ist Befehl”), hij was een automaat geworden binnen de massa-organisatie, zonder vrijheid van handelen, zonder persoonlijke verantwoordelijkheid en zedelijk besef.

De volkomen onderworpenheid van de individu aan de collectiviteit vond uitdrukking in de bekende N.S.B.-leuze: „Gij zijt niets, Uw volk is alles”. Men heeft het nationaal-socialisme ten onrechte uitsluitend gezien als een tijdelijke degeneratie, een voorbijgaande aberratie van het Duitse volk, gevolg van Versailles en de inflatie in Duitsland. Soortgelijke tendenties, gericht op de absolute onderschikking van de individu aan de collectiviteit zijn in de gehele wereld te vinden. Zij zijn ook in het verleden steeds aanwezig geweest, doch krijgen thans door de gehele maatschappelijke ontwikkeling een beklemmen-

de actualiteit. Prof. dr Jan Romein heeft het kernprobleem kort weergegeven door deze conclusie: „Ik houd het er voor, dat zowel de religie als het militarisme als de partijdiscipline alle drie wortelen, en gehoorzaamheid in het algemeen wortelt in de diepliggende behoefte van de meeste mensen aan onverantwoordelijkheid”. Het is de taak van het humanisme niet alleen nieuwe geestelijke gemeenschappen te funderen en op te bouwen, doch bovenal het verantwoordelijkheidsgevoel te versterken en kort gezegd het besef te wekken en levend te houden, dat de mens verantwoordelijk is, in zijn gezin, in zijn arbeid, in zijn politieke keuze, en dat hij medeverantwoordelijk is voor de ontwikkeling van onze cultuur en maatschappij.

NIEUWE gemeenschapsvormen komen slechts tot stand door de activiteit van vrije, verantwoordelijke mensen, die bewust leven en zelfstandig

door
P. KRUG

oordelen en handelen. Reeds Plato schreef: „..... zo de mens, zo de staat. Wij moeten geen betere staten verwachten, voordat wij betere individuen hebben. Tot die tijd zullen alle veranderingen het wezenlijke ongewijzigd laten.”

Resumerend kunnen wij zeggen, dat de voornaamste problemen van onze samenleving nu én in de toekomst zijn de problemen van vrijheid en verantwoordelijkheid. Uit de gepubliceerde beschouwingen over het moderne arbeidsproces, het collectivisme en de psychologische achtergronden van de totalitaire staat is duidelijk geworden dat wij geen reden hebben tot een onbezorgd optimisme. Het is duidelijk, dat de vorming van verantwoordelijkheidsbesef en initiatief, dus de vorming tot een bewust handelend zelfstandige persoonlijkheid, reeds moet beginnen bij het kind, in het gezin en vooral ook op de school.

HET is helaas een feit, dat de scholen hier meestal tekort schieten. Het onderwijs is nog overwegend bepaald door de eisen van economische aard (het bijbrengen van parate kennis en vak-kennis), terwijl de algemene vorming tot persoonlijkheid en gemeenschapsmens in het gedrang komt. Ook dit hangt weer samen met de gehele structuur van onze maatschappij. Ook in de fabrieken en bedrijven is er veel, dat de ontplooiing van de persoonlijkheid en de geestelijke bewustwording van de arbeider remt. Geluk-

kig wordt men zich meer en meer bewust van de betekenis van de „menselijke factor”. De problemen onzer maatschappij zijn niet langer uitsluitend van materiële aard. De vraagstukken van menselijke aard doen zich steeds meer gelden.

WIJ hebben problemen aan de orde gesteld, die in laatste instantie alle betrekking hebben op de humanisering onzer samenleving. De gestelde problemen vragen een diepgaand onderzoek, zowel door sociologen als psychologen. Het is evident, dat ook de psycholoog hier een belangrijke taak heeft te vervullen. Het onderzoek op het uitgebreide terrein van de sociale psychologie staat nog in zijn kinderschoenen. In welke richting dit onderzoek zich beweegt blijkt uit verschillende publicaties o.m. van de psycholoog Szondi, die zich in één zijner werken afvraagt: „Is het mogelijk door opvoeding, door meer aandacht aan de psychische hygiëne te besteden, door sociale hervormingen, het proces van de humanisering der driften te bespoedigen, het aantal mensen met een humane inslag te vergroten en op deze wijze o.a. de vrede in de wereld te bevorderen?”

Wetenschappelijk gefundeerd inzicht in het maatschappelijk en cultureel gebeuren, een inzicht, dat vrij is van vooroordelen, is evenzeer een vereiste als bezieling en idealisme om de strijd voor de humanistische beginselen met perspectief te kunnen voeren.

Humanistische Stichting „SOCRATES”

ZOMERSCHOOL van Zondag 1 Augustus tot Zaterdag 7 Augustus in het gebouw van de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort, Dodeweg 8. Onderwerp:

„Ontmoeting der Levens-overtuigingen. Wat ons bindt en scheidt.”

Leiders: prof. dr J. Clay en D. d'Angremond.

De middagen zullen zoveel mogelijk vrij gehouden worden voor wandel- of fietstochten in de omgeving, of rust.

Deelnemersprijs: Inclusief volledig pension: f 42,50 + f 1,- indien men niet zelf voor linnengoed (lakens, sloop, handdoek) zorgt. Zonder pension: f 12,-.

Aanmeldingen: Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht.

(Voor volledig programma zie M. en W. van 15 Mei)

* In: „Our age of unreason” pag. 252.

Over geestelijke verzorging in de arbeiderskampen (4)

EEN filmvoorstelling in het kamp is verplaatst naar een andere datum. De raadsman wist er niet van, komt in het kamp en vindt de arbeiders reeds verzameld in de cantine. Hij maakt nog even hier en daar een praatje en neemt zich voor zo dadelijk naar een ander kamp te gaan, dat in de buurt ligt. Maar dan schiet een arbeider hem aan: „Mijnheer, kan ik U nog even spreken?” En daar is er een tweede, en een derde en een vierde, die nog graag een onderhoud met de raadsman willen hebben. Zij nemen plaats bij de deur, zodat ze zonder de voorstelling te storen elkaar kunnen aflossen. 't Is laat geworden die avond voor de raadsman, en aan dat andere kamp is hij niet meer toe gekomen.

„Mijnheer”, zegt een kampbeheerder tegen de raadsman, „'t is eigenaardig, maar in al de jaren van geestelijke verzorging hebben de arbeiders mij nog nooit naar dominee of pastoor gevraagd, maar tegenwoordig komen ze herhaaldelijk bij mij vragen of ik ook weet wanneer de humanistische raadsman weer komt”.

't Is al weer een hele tijd geleden. De raadsman had het kamp nog maar éénmaal bezocht en hij was niet verder dan de kamers 1, 2 en 3 gekomen. Bij zijn tweede bezoek wilde hij deze kamers nog even langs, om dan zijn gang door het kamp te vervolgen. Hij was nog maar tot kamer 2 gekomen, toen er een man binnen kwam en zei: „Mijnheer, we hebben van uw bezoek van de vorige week gehoord. Of u ook eens op kamer 12 wil komen!” Op kamer 12 waren twee mensen met ernstige levensmoeilijkheden. Zij wilden een persoonlijk gesprek met de raadsman. Die avond is er van een bezoek aan andere kamers niet meer gekomen.

DE arbeiders vertellen: Gisteravond is de dominee bij hen op de kamer geweest. Zij hadden hem natuurlijk netjes ontvangen en naar hem geluisterd. Maar toen hij weg was waren ze naar de kampbeheerder geweest en hadden hem gevraagd, of hij aan de dominee wou overbrengen, dat hij op hun kamer niet

meer behoefte te komen, omdat ze daar niet van gediend waren.

De raadsman heeft ze gezegd, dat ze natuurlijk zelf moeten uitmaken, wie ze op hun kamer ontvangen willen, maar dat het toch ook voor hen wel van belang kon zijn kennis te nemen van wat de dominee te vertellen had. En verder dat, als ze dan werkelijk geen bezoek van de dominee wensten, ze dat toch beter aan hemzelf hadden kunnen vertellen.

Daarna liet de raadsman er op volgen: „Maar goed, als jullie dan niet van die geestelijke verzorging gediend zijn, dan zal ik óók maar niet meer terug komen”.

„O nee, mijnheer. U bent altijd welkom!”

Dat: „U bent altijd welkom” en het „Wanneer komt u weer terug”? is geen enkelvoudige, maar een veelvoudige ervaring van de humanistische raadsman.

HET is al laat. Op de meeste kamers zijn de lichten al uit. De mensen gaan naar bed. De raadsman zal nu ook maar gaan. Maar juist naast de kamer, die hij zoëven heeft bezocht, brandt nog vol licht en zitten de mannen nog om de tafel. Dan dáár nog maar even een praatje maken. „Aan die kamer ben ik de vorige week ook al niet toe gekomen”, denkt de raadsman.

„Goeienavond, mannen. Nog geen slaap?”

„Nou, dat zal ik u zeggen. We wilden juist naar bed gaan toen we hoorden dat u hiernaast op de kamer was. Toen hebben we maar besloten nog wat te wachten. We dachten wel dat u nog even zou komen”.

MEN is wel zéér slecht ingelicht, als men in de Tweede Kamer beweert, dat er „hoegenaamd geen behoefte” aan humanistische geestelijke verzorging is in de arbeiderskampen.

Maar heeft men aan de geest, die uit bovenstaande momentopnamen spreekt, niet genoeg, dan willen we die behoefte ook nog wel in cijfers weergeven:

In de eerste 2½ jaar hebben ruim duizend arbeiders zich in hun persoonlijke moeilijkheden tot de humanistische raadslieden gewend, respectievelijk stonden zij, ook zonder dat er acute moeilijkheden waren, in een zodanige min of meer regelmatig persoonlijk contact met een raadsman, dat dit contact geacht kan worden van persoonlijke betekenis voor hen te zijn geweest. Op grond van steekproeven over een periode in 1953 kan dit aantal thans veilig op ruim 500 per jaar worden gesteld, hetgeen overeen

komt met 20 procent van de kampbevolking.

Om het eens zacht uit te drukken: „Wie beweert, dat er „geen behoefte” aan humanistische geestelijke verzorging is, weet niet waarover hij spreekt”.

EEN wie van de confessionelen die „behoefte” als maatstaf voor de subsidiëring zou willen nemen, hij bedenke, dat hij schermt met een tweesnijdend zwaard! Want vraagt men zich af met evenveel klem, als waarmee men — ten onrechte — betoogt, dat er geen behoefte aan humanistische geestelijke verzorging is, hoe groot de behoefte aan godsdienstige geestelijke verzorging in de arbeiderskampen is? De humanisten hunnerzijds hebben geen behoefte daarover vanuit hun ervaringen in de kampen veel te zeggen. Iets is er in bovenstaande snapshots van tot uitdrukking gekomen. Verder citeren we als onverdacht getuige ds Gijsman, de hoofdpredikant voor de arbeiderskampen, die in „WOORD en DIENST” van 9 Mei 1953 schrijft:

„De geestelijke verzorgers (ds G. bedoelt de godsdienstige geestelijke verzorgers) staan vaak tegenover een muur van wantrouwen en achterdocht; zij moeten heel wat „puin ruimen”, voordat de weg tot de bijbelse boodschap vrij komt. De ervaring heeft echter geleerd, dat, al hebben vele arbeiders de kerk afgeschreven, er een afzonderlijke eerbied blijft voor de levende persoon van Jezus Christus, Die het hart is van het Evangelie!”

MAAR wie de behoefte als maatstaf stelt voor de al of niet toelating en subsidiëring, die stelt nu precies het probleem verkeerd! Want juist waar geen behoefte meer is aan geestelijk leven, juist waar de mens niet meer strijdt en streeft, juist waar de mens zich gelaten en berustend bij zijn persoonlijke levensmoeilijkheden neerlegt, omdat hij geen uitweg meer ziet, dáár is geestelijke verzorging nodig.

C. H. SCHONK.

Intern. School voor Wijsbegeerte

Van 5—8 Juni zal de Intern. School voor Wijsbegeerte, Dodeweg 8, Amersfoort een cursus gehouden worden met als onderwerp:

„Philosophische en psychologische problemen van het Humanisme”.

De cursusleider is prof. dr. C. A. Mennicke. Leerganggeld f 7,50; logies en pension f 21,00. Inlichtingen en opgaven bij de administratie van de Intern. School voor Wijsbegeerte.

MENS EN WERELD

Verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: H. Bonger. Redactie-secretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie: Bleyenburgstraat 1, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro: 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— p. regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,— p. jaar, voor niet-leden f 5,—. Buitenland f 6,—. Losse nummers: f 0.20.

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

AURORA OPGERICHT 1887

AMSTERDAM - HERENGRACHT 62 - TEL. 47006-42878

KAPITAAL - LIJFRENTEN
VOLKSVERZEKERINGEN

en . . . het veelgevraagde

AURORA SPAARCERTIFICAAT

(3% RENTE EN EEN GEGARANDEERD SPAARKAPITAAL
OOK NA OVERLIJDEN)

Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. Jong en H. Kuysten. Administratieadres: Chr. Bennekerslaan 22 D, Rotterdam (O). Abonnementenprijs f 3,— per jaar.

HUWELIJK

Jongeman, dertiger, gescheiden, met goede positie in Soerabaia, zoekt kennismaking door correspondentie, met huwelijk als doel, met jonge vrouw 25—30 jaar. Europees verlof niet mogelijk voor 1957. Brieven met foto aan G. Steenbeek c/o N.I.S.H.M. Kotakpos 12 Soerabaia, Indonesië.

*Wat leeft er onder
de jongeren?*

DE LIBERTIJN

maandblad voor jongeren
uitgave: humanistische
jongeren gemeenschap

abonn.: f 1.50 per jaar

Redactie-secretariaat: Willaertstr.
12 III, Amsterdam Zuid I.

Betalingen: Giro 13500 t.n.v. Gem.
Girokantoor Amsterdam t.g.v. rek.
L 2888 De Libertijn.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen
door het instandhouden van weeshuizen
etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun
wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel
„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Secretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

Jonge vrouw (35 j.) in de Betuwe, nieuw
huis bew. vraagt

HULP

voor d. en n. om samen met haar de
huish. en de verzorging van twee oude
hulpbeh. mensen op zich te nemen, liefst
iemand die van dieren houdt. Brieven
aan Mej. J. J. Klootwijk, Dodewaard.

Werkende wed., 37 j. met kind, huma-
niste, zoekt kennismaking. Brieven onder
no. M 11 adm. dit blad.

A. van Hasselt, onderwijzeres, vormt een
clubje van ten hoogste vijf kinderen, om

KLAAR TE MAKEN VOOR DE TWEDE KLAS

Cursus Sept.—Juli, 's ochtends 9—12.
Kosten f 17,50 p. m. O. Breestraat 168,
Amsterdam, tel. 727144.

Dame in Driebergen wil haar

GROTE VILLA

gaarne verhuren tegen half September
aan ouden van dagen of alleenstaand heer
of dame. Pracht omgeving. Sterrenbos-
laan 18. Voor de Augustusmaand het hele
huis te huur.

Wie is zo humaan om a.s. j. gez. moeder
(29 j.) uit besch. milieu, te helpen aan
zelfst. interne

WERKKRING

liefst in moederl. gezin of voor adm.
bezigheden. Prima referenties aanwezig.
Br. M 10 bureau van dit blad.

LECTUUR VOOR INDONESIE

Zend studieboeken, belletrie, maand- en
weekbladen na lezing naar Tomatenstraat
187, Den Haag voor doorzending naar In-
donesië.

De Lectoraatdienst
Ver. Ned. Indonesië.

HUMANITAS.

De afdeling Groningen van Humanitas, vereniging voor maatschappelijk werk
op humanistische grondslag, vraagt een

PSYCHIATRISCH GESCHOOLD MAATSCHAPPELIJK WERKSTER,

voor het op te richten bureau voor levens- en gezinsmoeilijkheden, die aan-
vankelijk tevens leiding zal moeten geven aan het andere maatschappelijk werk
van de afdeling

of

EEN PSYCHIATRISCH GESCHOOLD MAATSCHAPPELIJK WERKSTER

(halve dagtaak) voor haar bureau voor levens- en gezinsmoeilijkheden
en

EEN MAATSCHAPPELIJK WERKER(STER) (halve dagtaak)

(in het bezit van een diploma school voor M.W.) voor het geven van leiding
aan het overige praktische werk van de afdeling.
Sollicitaties richten aan de secretaresse van de afdeling, Mevr. J. v. d. Meer
Noorland, Cortinghlaan 2a te Groningen.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding
geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezins-
contributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor ge-
zinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**